

The Development and Pilot Testing of a Regional Educational Module to Prevent Mental Illness among Children and Adolescents with an Emphasis on Risk Behaviour (COPERISK) – Implementation of Project Activities in Selected Locations (the Prague 11 District, Orlová, and Havířov)

NOVÁKOVÁ, E., MATĚJKOVÁ, A.

Charles University, First Faculty of Medicine and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic

Citation | NOVÁKOVÁ, E., MATĚJKOVÁ, A. Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování (COPERISK) – Implementace projektových aktivit ve vybraných lokalitách (Praha 11, Orlová a Havířov). *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; **6**(3), 164–171; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-003-0004>.

Summary | The paper describes community collaboration in the municipalities of Orlová, Havířov, and the Prague 11 District, where a project titled “*The development and pilot testing of a regional educational module to prevent mental illness among children and adolescents with an emphasis on risk behaviour*”, Reg. No. ZD-ZDOVA1-012, is being implemented. The authors focused on the description of local structures and platforms of cooperation between stakeholders engaged in the prevention of risk behaviour. The specific characteristics of each setting and cooperation with selected schools were also analysed.

Keywords | School prevention – Risk behaviour – Community prevention – Prevention structure

Submitted | 1 May 2023

Accepted | 20 June 2023

Grant affiliation | This article was written as part of the project titled “The Development and Implementation of a Pilot Community-based Prevention Programme with an Emphasis on Risk Behaviour among Children and Adolescents”, ZD-ZDOVA1-012.

Corresponding author | Elizabeth Nováková, MSc. & MSc., Charles University, First Faculty of Medicine and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

elizabeth.novakova@lf1.cuni.cz

Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování (COPERISK) – Implementace projektových aktivit ve vybraných lokalitách (Praha 11, Orlová a Havířov)

NOVÁKOVÁ, E., MATĚJKOVÁ, A.

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie

Citace | NOVÁKOVÁ, E., MATĚJKOVÁ, A. Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování (COPERISK) – Implementace projektových aktivit ve vybraných lokalitách (Praha 11, Orlová a Havířov). *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; **6**(3), 164–171; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-003-0004>.

Souhrn | Tématem textu je popis komunitní spolupráce v oblastech měst Orlové a Havířova a městské části Prahy 11, ve kterých je realizován projekt „Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování“, reg. č. ZD-ZDOVA1-012. Autorky se zaměřily na popis místních struktur a platforem spolupracujících subjektů v oblasti prevence rizikového chování. Dále byla analyzována specifika jednotlivých lokalit a spolupráce s vybranými základními školami.

Klíčová slova | Školská prevence – Rizikové chování – Komunitní prevence – Struktura prevence

Došlo do redakce | 1. května 2023

Přijato k tisku | 20. června 2023

Grantová podpora | Článek vznikl v rámci projektu Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování (ZD-ZDOVA1-012).

Korespondující autor | Mgr. et Mgr. Elizabeth Nováková, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

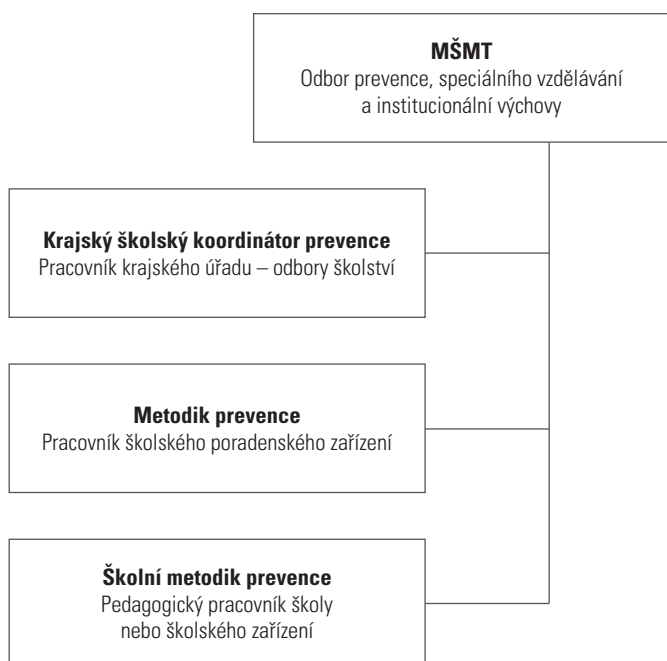
elizabeth.novakova@lf1.cuni.cz

1 ÚVOD

Prevence v České republice prošla v posledních dvou dekadách značnou proměnou. Původně málo koordinovaná oblast, do níž vstupovala řada subjektů, avšak bez spolupráce a provázanosti, se stala vysoce profesionalizovaným odvětvím se svými pravidly, požadovanými výsledky a nároky na odborníky (Miovský et al., 2022).

Zásadní roli v koordinační činnosti má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Na horizontální úrovni spolupracuje s příslušnými rezorty (Ministerstvo zdravotnictví, vnitra, práce a sociálních věcí, obrany) a s mezirezortními orgány, zejména s Radou vlády pro koordinaci politiky v oblasti závislosti při Úřadu vlády ČR a Republikovým výborem prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. MŠMT ustanovuje také pracovní skupiny (například Pracovní skupina specifické primární prevence či Pracovní skupina prevence kriminality), v nichž jsou zastoupeny kraje, akademická obec, nestátní neziskové a příspěvkové organizace, resorty, školy, odborníci na danou problematiku a další (iPREV, n. d.). Na vertikální úrovni MŠMT koordinuje síť koordinátorů prevence tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence, kteří jsou zpravidla pracovníky krajských úřadů, metodiky prevence, zahrnující pracovníky školských poradenských zařízení, a školními metodiky prevence, tedy pedagogy ve školách a školských zařízeních (iPREV, n. d.) (obrázek 1).

Organizační infrastruktura v prevenci zahrnuje všechny klíčové strany v oblasti prevence rizikového chování a podpora státní správy a samosprávy je nezbytnou součástí a podmínkou pro dobré fungování realizátorů prevence (školy a školní metodiky prevence, neziskové a příspěvkové organizace a další, výzkumná pracoviště

Obrázek 1 | Schéma vertikální koordinace školské prevence rizikového chování (vlastní zpracování)

a další) a pro úspěšnou implementaci preventivních programů a intervencí do praxe, například prostřednictvím poskytovatelů vzdělávání (UNODC&WHO, 2018).

Účinné preventivní intervence a strategie musí využívat komplexní působení na cílovou skupinu (Hawkins et al., 2002, Gruenewald et al., 2009, Miovský et al., 2015). Protektivní a rizikové faktory, které mají vliv na vznik a vývoj potíží v oblasti duševního zdraví, jsou přítomny napříč řadou oblastí života dětí a mladých lidí. Souvisí s tím, v jakém prostředí žijí, jaké komunity jsou součástí, v jaké vrstevnické skupině se pohybují, jak k prevenci a duševnímu zdraví přistupuje škola, do které chodí, a s celou řadou dalších aspektů. Z bio-psycho-socio-spirituálního modelu vzniku a rozvoje závislostního chování a problémů s duševním zdravím je jasné, že důvody těchto obtíží jsou různé a mnohdy spolu souvisí. Je proto vhodné identifikovat faktory, které jsou v dané komunitě nejvíce relevantní, přizpůsobovat preventivní aktivity těmto potřebám a implementovat strategie založené na vědeckém výzkumu (Hawkins et al., 2002; Yang et al., 2013). Účinná prevence musí být komplexní, cílená, kontinuální, koordinovaná a zahrnující spolupráci různých stran a institucí (Miovský et al., 2015). Kromě škol, poskytovatelů preventivních programů a rodin samotných je nezbytné zapojovat také poskytovatele lékařské a sociální péče, úředníky, právnické subjekty, politiky a další (Yang et al., 2013). Aby komunita dokázala přijmout preventivní programy a těžit z nich, musí vykazovat míru připravenosti, musí v ní být funkční spolupráce zainteresovaných stran, program by měl být komunitě přizpůsoben, měl by vykazovat fidelitu a je třeba také zajistit dostatečné personální, technické a finanční zdroje a zavedené programy evaluovat (Stith et al., 2006). *Obrázek 2* přibližuje komplexnost a provázanost zainteresovaných stran v prevenci a žádoucích aktivit a potřebných zdrojů pro realizaci bezpečných, efektivních a na důkazech založených preventivních aktivit.

2 PŘÍSTUPY K PREVENCÍ V KOMUNITÁCH

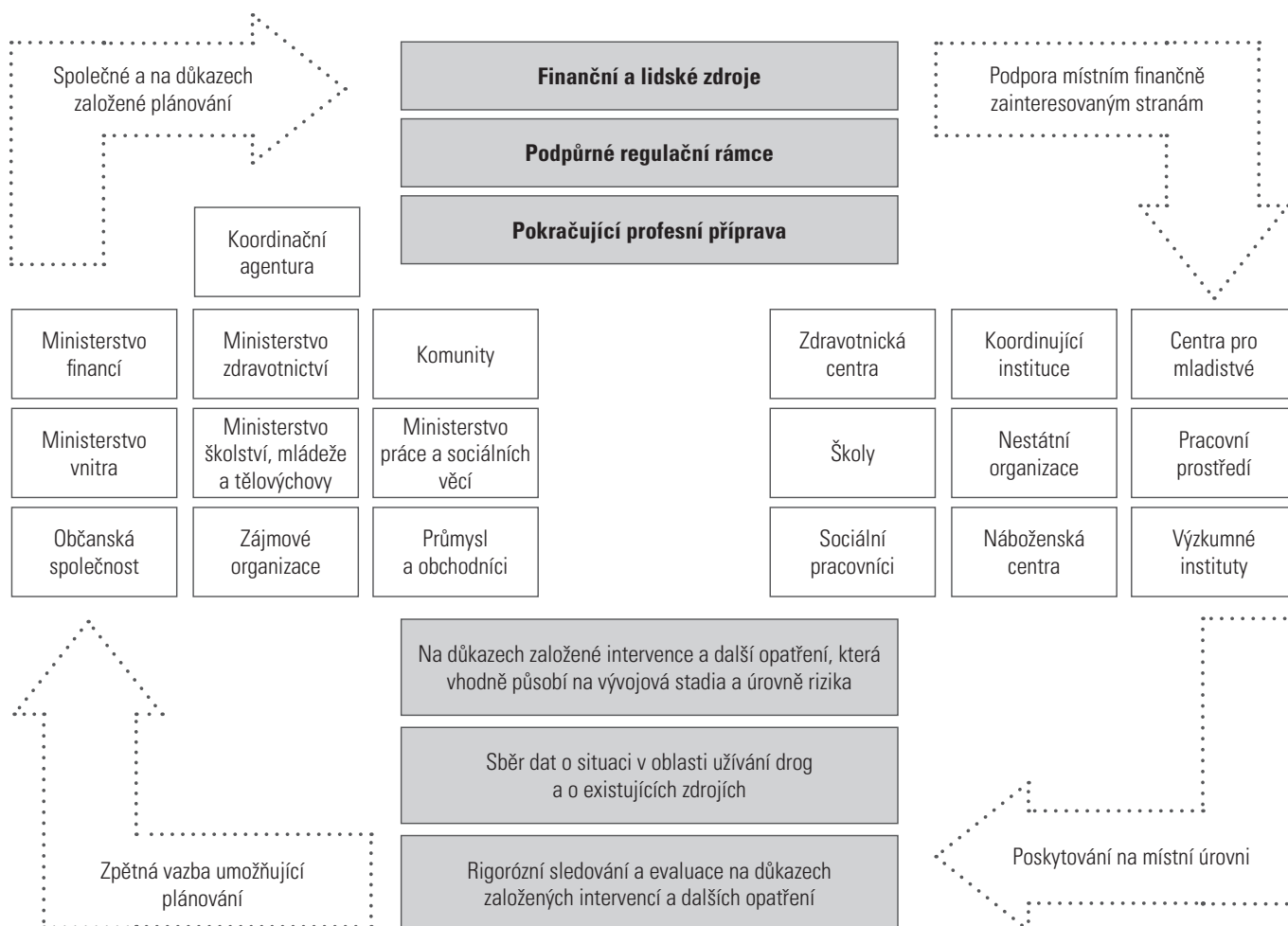
Funkční komunitní spolupráce je jedním ze základních předpokladů zvýšení efektivity preventivního působení v prevenci rizikového chování a prevenci duševního onemocnění, respektive podpory duševního zdraví. Podpora a pomoc prostřednictvím komunitních přístupů vedou ke zlepšování dovedností, které komunitám umožní řešit problémy pomocí vlastních zdrojů a prostředků (Miovský et al., 2015). Projekt „*Vývoj a pilotní ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících s důrazem na rizikové chování, reg. č. ZD-ZDOVA1-012* (dále jen COPERISK), jehož realizátorem je Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a VFN v Praze v partnerství s Norským institutem veřejného zdraví, se zaměřuje na 4 základní cílové skupiny: (1) přímí realizátoři preventivních aktivit v základních školách, (2) žáci základních škol, tedy děti a dospívající, (3) spolupracující organizace ve vybraných lokalitách a (4) širší veřejnost. Oblasti byly cíleně vybrány k realizaci projektových aktivit s ohledem na vysokou míru

výskytu rizikového chování a na nedostatečné pokrytí službami pro cílovou skupinu dětí a dospívajících ohrožených rizikovým chováním, šlo o regiony Orlová, Havířov a městskou část Praha 11.

Existující a funkční infrastruktura nezbytná k dosažení změn v prevenci duševního zdraví (rizikového chování) na populační úrovni může vzniknout pouze tehdy, pokud se komunity zapojí do výzkumem podloženého procesu sestávajícího z několika konkrétních kroků, které zahrnují analýzu potřeb v oblasti prevence založenou na epidemiologických datech, budování kapacit v oblasti prevence, vytváření strategických plánů, implementaci efektivních komunitních programů, politik a praktických opatření v oblasti prevence a evaluaci realizovaných aktivit z hlediska dosahovaných výsledků (Yang et al., 2013; Stith et al., 2006). Tímto způsobem může docházet k identifikaci problémových oblastí a potřeb jednotlivých komunit, jejich aktiv a zdrojů. Komplexní přehled poté umožňuje plánovat, implementovat a evaluovat jejich snahy napříč všemi komunitními sektory a ve všech relevantních kontextech ve vztahu k jednotlivcům, rodinám, školám, pracovištím i komunitě jako celku.

3 METODY A CÍLE

Článek pomocí kazuistik představuje podobu realizace projektu v jednotlivých lokalitách, v městské části Praha 11 a v Orlové a Havířově. Jsou popsány základní charakteristiky lokalit, struktura preventivního systému, navázání spolupráce a koalic v komunitě, realizované aktivity a další aspekty. V souladu s cíli práce byly použity především kvalitativní metody, jež jsou vhodné pro hlubší postihnutí problematiky (Hanzlík, 2018). K získání dat byly použity rozhovory s členy komunit. V případě Prahy 11 šlo o rozhovory s vedením městské části, s metodikem prevence, s vedoucími pracovníky sociálního odboru, s poskytovateli psychosociálních služeb v lokalitě a s řediteli základních škol v místě. Obdobně v Orlové a Havířově probíhaly rozhovory s vedením města, se zástupci policie, metodiky prevence, s poskytovateli služeb a řediteli škol. Také byla využita sekundární analýza dokumentů, zejména odborných publikací a strategických dokumentů pokrývajících tuto problematiku (Hanzlík, 2018), analýza evidence projektových aktivit a vyhledávání na internetu. Vyhledávány byly strategické dokumenty, akční plány a koncepce.

Obrázek 2 | Schéma systému prevence se zapojením relevantních stran a struktur. Originál UNODC & WHO (2018), převzato z Miovský et al. (2021)

4 PROJEKTOVÉ AKTIVITY VE VYBRANÝCH LOKALITÁCH

Účelem projektu je zvýšení podpory duševního zdraví a pohody zahrnující rovněž prevenci rizikového chování u dětí prostřednictvím tvorby a pilotního ověření regionálního vzdělávacího modulu prevence duševního onemocnění dětí a dospívajících. Při implementaci projektových aktivit je brán ohled na fakt, že každá z cílových skupin má specifické potřeby příjmu informací, i když obsah a téma zůstávají stejné. Primární zaměření projektu je na realizátory preventivních aktivit ve školách, v nichž je cíleně a institucionálně realizován (a evaluován) preventivní program školy zabývající se problematikou rizikového chování. Součástí preventivního plánu je oblast závislostního chování a v širším pojetí také problematika duševního zdraví. Realizátory prevence na školách jsou zejména školní metodici prevence, ostatní poradenští pracovníci (školní psychologové, speciální pedagogové, sociální pedagogové, asistenti a další), třídní učitelé, ale také ostatní pedagogové (MŠMT, 2004; 2005).

V projektu bylo nezbytně nutné naklonění ředitelů škol ke spolupráci. Ta se zakládala na proškolení pedagogických pracovníků v online kurzu INEP 8 (Rychlý úvod do prevence založené na důkazech). Kurz v průběhu realizace projektu získal akreditaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra a Ministerstva práce a sociálních věcí. Kromě kurzu INEP 8 byl pedagogickým pracovníkům bezplatně zprostředkován kurz TeP (Technologie a prevence) a nPrevence a proškolení v metodice preventivních programů Kočičí zahrada a Unplugged. Tyto kurzy rovněž získaly v průběhu realizace projektu akreditaci výše zmíněných ministerstev. Na základě vstupní analýzy Systému evidence preventivních aktivit (SEPA) vyplynulo, že pedagogičtí pracovníci mají zájem o prohloubení znalostí v oblasti práva, proto jim bylo nabídnuto také vzdělávání v kurzu Právo a rizikové chování.

Vliv na sekundární cílovou skupinu, děti a dospívající, je zajišťován přes intenzivní práci s cílovou skupinou poskytovatelů a realizátorů prevence. Ačkoliv projekt některými aktivitami necílí na děti a dospívající přímo, předpokládá se, že profesionalizace institucionálních realizátorů a členů komunity bude mít jednoznačný dopad právě na cílovou skupinu dětí a dospívajících přes aktualizaci a podporu znalostí, dovedností a strategií, jak podpořit dobrý stav duševního zdraví dětí a mladých lidí. Pro oslovení veřejnosti byly v dubnu 2022 zřízeny dvě sociální sítě, Facebook a Instagram. V době dokončování článku bylo na Instagramu zveřejněno asi 37 postů a více než 120 stories. Ke konci dubna letošního roku má stránka více než 200 sledujících. Na Facebooku bylo uveřejněno asi 40 postů. Asi 50 osob stránku aktivně sleduje a dalších 40 ji má mezi oblíbenými. Projekt má také svou webovou stránku, kde se návštěvník může dozvědět informace o projektu, jeho cílech a aktivitách, o pláno-

vaných akcích a seminářích či o zahraniční spolupráci. Web také poskytuje návštěvníkům relevantní literaturu a odkazy na zdroje. Stránka je přeložena také do anglického jazyka.

4.1 Městská část Praha 11

Praha 11 se nachází jižně až jihovýchodně od centra pražské aglomerace a je složena z městských částí Chodov a Háje, největší část Prahy 11 zaujímá sídliště Jižní Město I a Jižní město II. Počet obyvatel je necelých 78 tisíc (MHMP, 2023).

Městská část Prahy 11 vykazuje vysokou koncentraci obyvatel na relativně malém území bez dostatečného pokrytí preventivními programy a volnočasovými možnostmi pro děti a dospívající. Absence těchto aktivit potencuje vznik dětských skupin s rizikovými vzorci chování, zejména v oblasti návykových látek a násilí. Objevují se také další typy rizikového chování, jako je například sebepoškození či poruchy příjmu potravy. Drogová scéna je kvůli hustotě a typu zástavby (velká, hustě zalidněná sídliště) méně nápadná než v centrálních částech města, což mimo jiné může vést jejímu uzavírání a skryté formě v „drogových bytech“ bez kontaktu s odbornými službami (Vanišová, 2022). Městská část na tento fakt reagovala navázáním spolupráce s organizací zaměřenou na adiktologickou prevenci a léčbu, která provádí monitoring a terénní program včetně výměny injekčního materiálu. Dlouhodobě v komunitě působí také terénní program pro děti a dospívající od 13 do 19 let, kteří tráví svůj volný čas pasivně na ulici (Vanišová, 2022).

Za vedení agendy prevence na území Prahy 11 odpovídá Odbor sociálních věcí a zdravotnictví pod Úřadem městské části řízený vedoucím pracovníkem tohoto odboru. Pod odborem je zřízené Oddělení sociální prevence, jehož primární cílovou skupinou jsou nezletilé děti a dospívající. Vedoucí oddělení disponuje vysokoškolským vzděláním v sociální oblasti a více než deseti lety praxe. Dále je pod odborem zřízen Odbor kanceláře starosty, kam spadá také Oddělení krizového řízení, obrany a policie (bezpečnostní prevence). Vedoucí oddělení má vysokoškolské vzdělání v preventivně-bezpečnostní oblasti a více než desetiletou praxi. V rámci Odboru sociálních věcí a zdravotnictví působí také místní protidrogový koordinátor. Pod úřadem je zřízena také Rada městské části, integrující Komisi sociální a zdravotní a Bezpečnostní komisi. V rámci preventivních aktivit jsou zavedené dvě pracovní skupiny. Skupina pro prevenci sociálně patologických jevů je tvořena zástupci úřadu, neziskových organizací a poskytovatelů sociálních služeb a schází se přibližně jednou měsíčně. Koordinační tým pro duševní zdraví, zaměřený na děti i dospělé, je tvořen zástupci poskytovatelů psychosociální a zdravotní péče, pedagogicko-psychologické poradny, charitativních organizací a Odboru sociálních věcí a zdravotnictví. Schází se přibližně jednou za dva měsíce.

Výchozími dokumenty pro preventivní práci na území Prahy 11 jsou Strategický plán rozvoje hl. m. Prahy a Koncepce rozvoje sociálních a návazných služeb. Součástí koncepce je Analýza potřeb občanů MČ Praha 11 se zaměřením na potřeby občanů v nepříznivé sociální situaci (z roku 2014). Pro oblast protidrogové politiky je zpracován Akční plán protidrogové politiky městské části Praha 11 na období 2023–2024. Koordinace protidrogové politiky MČ Praha 11 je institucionálně zajištěna protidrogovou koordinátorkou, pracovní skupinou pro prevenci sociálně patologických jevů a Sociální a zdravotní komisí působící v rámci Rady MČ.

Do projektu bylo zapojeno celkem 8 základních škol na území Prahy 11. Komunikace probíhala s řediteli těchto zařízení, kteří distribuovali nabídku vzdělávání svým pedagogickým pracovníkům. Zejména šlo o online vzdělávací kurz INEP 8 (Rychlý úvod do prevence založené na důkazech). Zájem pedagogičtí pracovníci projeví také o kurz Kočičí zahrada.

Dále byly v projektu zapojeny organizace působící v lokalitě, kromě Úřadu městské části šlo o Středisko výchovné péče, PPP pro Prahu 11 a 12 a čtyři v místě působící neziskové organizace či obecně prospěšné společnosti zaměřující se na práci s cílovou skupinou dětí, dospívajících a rodin. Těmto odborníkům byl rovněž zpřístupněn kurz INEP 8. Někteří projeví zájem také o komplexní kurz INEP 40. Nabídky dalšího vzdělávání využili někteří z nich, zájem byl o kurz Právo a rizikové chování.

Silným místem lokality byla poměrně stabilní a funkční síť realizátorů v oblasti prevence. Jednotliví aktéři se pravidelně setkávali a konzultovali aktuální témata. Jako slabé místo lze označit náročnou úvodní domluvu na zapojení do aktivit projektu s řediteli škol a zejména pak se školními metodiky prevence. Ti jako důvod uváděli velmi vysokou míru vytížení a chybějící kapacitu pro jakoukoliv další pracovní činnost. Ředitelé jako překážky uváděli velmi náročné uplynulé období poznamenané Covid-19 a dopady napadení Ukrajiny. Mnohé z vybraných základních škol přijímaly žáky z Ukrajiny, s čímž souvisely zvýšené nároky na pedagogické pracovníky.

4.2 Orlová

Orlová je slezské město v okrese Karviná v Moravskoslezském kraji, necelých 20 km východně od Ostravy. Žije zde kolem 29 tisíc obyvatel (Město Orlová, 2017).

Orlová se dlouhodobě řadí mezi obce s nadprůměrně vysokou mírou nezaměstnanosti. Hlavní příčinou tohoto stavu je nedostatečná možnost pracovního uplatnění. Jedná se o oblast, která byla v nedávné minulosti pracovním závislá na těžbě černého uhlí, a s uzavíráním dolů se tak nezaměstnanost zvýšila. Obec je také zatížena odlivem obyvatelstva. Zatímco průměr České republiky byl ovlivněn migrací, v Orlové od konce roku 2010 do 2016 poklesl počet obyvatel o téměř 9 % (Město Orlová, 2017).

Zvýšená míra rizikového chování dětí a dospívajících je determinována složitými sociokulturními okolnostmi a vyšší mírou nezaměstnanosti a následného obtížného uplatnění na trhu práce. Tato vyšší vulnerabilita k rizikovému chování v oblasti duševního zdraví potencuje rizika rozvoje duševních onemocnění. Strategické dokumenty naznačují mírný, ale kontinuální nárůst osob, které mají zkušenost s drogami. Zejména dostupný a levný je pervitin, a to z důvodu přebytku na trhu. Ten je způsobem hranic s Polskem, kde jsou primární suroviny pro výrobu této látky volně dostupné, na rozdíl od České republiky. Z hlediska budoucího vývoje se jako nejvíce ohrožené skupiny jeví děti matek samoživitelek a samoživitelů, kteří disponují omezenými zdroji pro volnočasové aktivity svých potomků (Hruška et al., 2018).

Agendu prevence v lokalitě vede Městská policie Orlová, vedoucím je manažer prevence kriminality a protidrogový koordinátor s praxí jeden rok. V Orlové je zřízená Komise pro prevenci kriminality, protidrogovou problematiku a ostatní sociálně patologické jevy. Komise je sedmičlenným poradním orgánem obce složeným z odborníků doporučených Ministerstvem vnitra ČR. Skupinu tvoří zástupce vedení města odpovědný za bezpečnost a prevenci, manažer prevence kriminality, zástupce sociálního odboru, zástupce školského odboru, romský poradce, zástupce Městské policie, zástupce Policie ČR a zástupce probační a mediační služby. Skupina se schází zpravidla 4x ročně, anebo na základě aktuální potřeby. Kromě oblastí souvisejících s prevencí, kriminalitou a problematikou drog se komise zabývá tvorbou strategických dokumentů, preventivními programy, spoluprací s relevantními stranami a podporou spolupráce s nimi.

Mezi základní dokumenty patří Koncepce prevence kriminality ve městě Orlová na období 2023–2028, kterou vytváří manažer prevence kriminality ve spolupráci s poradci na danou problematiku, dále Integrovaná strategie bezpečnosti města Orlová na období 2018–2030, Strategie prevence kriminality ČR 2022–2027, Koncepce prevence kriminality Moravskoslezského kraje na období 2022–2027 a akční plány na aktuální období. Preventivní politika je založená na participaci všech subjektů, které jsou zapojeny do preventivních činností napříč strukturou a úrovněmi prevence. V Orlové bylo do projektu zapojeno celkem 7 základních škol.

S ohledem na funkční systém spolupráce na vertikální úrovni, zahrnující krajského školského koordinátora z krajského úřadu, metodika prevence v pedagogicko-psychologické poradně a školní metodiky prevence a ředitelé škol a na úzkou spolupráci s městskou policií a službami pro cílové skupiny, bylo navázání pracovní koalice a spolupráce poměrně rychlé a funkční. Díky strukturám městské policie s napojením na zřizovatele škol se spolupráce propojila také na horizontální úrovni. Pravidelné setkávání a sdílení informací se členy komunity výrazně napomohlo implementaci projektových aktivit a zvýšení zájmu o vzdělávání. Nejvyšší zájem měli odborníci o proškolení v metodice Kočičí zahrada, nPrevence a Prá-

vo a rizikové chování. Naopak nezáměr byl zaznamenán o kurz Unplugged. Účastníci vzdělání uvedli, že jde o kurz s vyšší časovou dotací, a navíc není zacílen na aktuální témata, jež se u cílové skupiny dětí a dospívajících objevují.

4.3 Havířov

Havířov je statutární město ležící na jižním okraji ostravsko-karvinské průmyslové oblasti, asi v poloviční vzdálenosti mezi Ostravou a pohraničním městem Český Těšín. Má necelých 70 tisíc obyvatel (Statutární město Havířov, 2018).

Negativními jevy, které region zatěžují, jsou vysoká nezaměstnanost, nedostatečné pokrytí preventivními programy, nízká udržitelnost programů a problematické zajišťování jejich dlouhodobého financování, nedostatečný počet odborných pracovníků v prevenci, odchod kvalifikovaných profesionálů (zejména mladých s vyšším vzděláním), radikalizace společnosti, nárůst agresivního chování u dětí a mládeže včetně kyberkriminality a problematického chování na sociálních sítích. Dopady pandemie Covid-19 způsobily nárůst počtu osob bez domova a nárůst počtu osob s psychologickými obtížemi, a to včetně dětí a dospívajících (Statutární město Havířov, 2022).

Agenda protidrogové prevence spadá do oblasti prevence kriminality, zařazené do organizační struktury Městské policie Havířov. Je vedena projektovým manažerem, který má asi 7 let praxe a průběžně si doplňuje vzdělávání v oboru. Pozice manažera byla zřízena v roce 2015. Tento pracovník zařizuje realizaci preventivních opatření v obci, kontroluje předkládané projekty a účelovost použití dotačních prostředků, hodnotí účinnost projektů a prezentuje výsledky v médiích. Je zároveň tajemníkem Komise protidrogové a prevence kriminality Rady města Havířova (Statutární město Havířov, 2022).

Kromě funkce manažera je ustanovena Skupina prevence Městské policie. Poradním orgánem je Komise rady města, která sestává z 11 členů z řad zástupců politických stran, odborné a laické veřejnosti. Komise je vždy koncem volebního období zrušena, v současné době se pouze ustanovila a v následujícím období se budou znovu jmenovat členové. Jedná se o politické zastoupení, nikoliv odborné. Schází se jednou za měsíc až dva a řeší především systém prevence na školách (poslední 3 roky jako pilotní téma). Usnesení komise slouží jako doporučení radě města. Komise jsou vždy voleny na 4 roky. Zastupitelstvo města schvaluje strategické dokumenty, včetně návrhu koncepce prevence kriminality, která definuje priority a cíle města v této oblasti vždy na vymezené období. Koncepce prevence kriminality vychází ze Strategie prevence kriminality v ČR a Koncepce prevence kriminality Moravskoslezského kraje.

V Havířově bylo do projektu zapojeno celkem 10 základních škol. Na vertikální úrovni bylo znatelné formální vedení, zaměřené na kontrolní mechanismy plnění povinností zapojených škol. Zásadní byla pravidelná komu-

nikace a konzultace při implementačních krocích analýz preventivních programů škol ze strany místního koordinátora, který byl členem komunity a tvořil pomyslný most mezi realizátory projektu a místní komunitou.

Největší zájem odborníci projeví o kurzy Právo a rizikové chování, Kočičí zahrada a nPrevence.

5 DISKUZE A ZÁVĚR

Projekt cílí komplexně na řadu subjektů podílejících se na prevenci. Ukázalo se, že v každé komunitě byly struktury nastaveny odlišně, a tím se lišily zdroje, potřeby a silné i slabé stránky. V regionech Orlová a Havířov probíhala koordinace spolupráce přes člena komunity, který již měl vazby na relevantní strany a znalost místních poměrů, což výrazně usnadnilo celkovou spolupráci. Zásadní pro implementaci projektových aktivit byla navázaná spolupráce se zřizovateli škol (obce a úřady), s místními odbory školství a sociálních věcí, pedagogicko-psychologickými poradnami a s policií. Navázat se jí povedlo i díky dlouhodobě nastavené páteřní síti systému školské prevence rizikového chování v České republice. V obou lokalitách je primární prevence úzce provázaná s prevencí kriminality a spadá do agendy městské policie.

V Orlové a Havířově se ukázala jako nesporná výhoda zapojení místního odborníka, který činnost i aktivity koordinoval a který je součástí organizační infrastruktury systému prevence rizikového chování a má znalosti místního terénu. Bylo možné pozorovat, že členové komunity na základě dlouhodobé spolupráce spíše přistupují na nové aktivity, zatímco navazování spolupráce na území Prahy 11 bylo v začátcích poměrně náročné. V této lokalitě nebyla podpořena dostatečná připravenost komunity na nové aktivity. Ačkoliv zástupci státní správy a samosprávy projekt aktivně podporovali, členové komunity je v tomto konkrétním období mohli vnímat jako další zátěž v již tak nelehkém čase. Pražské školy musely kromě dopadů pandemie Covid-19 a prudkého nárůstu cen energií také řešit inkluzi žáků z Ukrajiny.

Potvrdilo se, že odborníci projevují aktivní zájem o vzdělávání, zejména pokud má pro pracovníka výhody, například ve formě akreditace, což souvisí také se zákonnými požadavky kladenými na jednotlivé profese zapojené do systému prevence. Například sociálním pracovníkům musí zaměstnavatel zabezpečit další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci (MPSV, 2006). Zájem byl zejména o kratší školení (Kočičí zahrada, nPrevence), nepodařilo se naplnit vzdělávání v metodice Unplugged, u níž je vyžadovaná vyšší časová dotace. Zájem byl také o kurz Právo a rizikové chování, ačkoliv nebyl akreditovaný, a to zejména v regionech Orlová a Havířov. Ačkoliv dle smluvních podmínek musela ve školách projít kurzem INEP 8 alespoň polovina pedagogických pracovníků, v mnoha případech ředitelé nechali proškolit celý pedagogický sbor, aby byly sjednoceny a aktualizovány znalosti a dovednosti pro realizaci prevence.

Během projektu se vyjevila řada skutečností, které měly přímý nebo nepřímý vliv na jeho průběh. Za facilitátory lze označit navázání pravidelného kontaktu a spolupráce s odborníky, kteří v dané lokalitě řídí a spravují preventivní aktivity, jejich plánování a implementaci do praxe. Nespornou výhodou v případě Orlové a Havířova byla přítomnost koordinátora projektových aktivit, který byl dlouhodobě navázán ve strukturách již před realizací projektu. Tento pomyslný spojující článek mezi realizátory projektu a cílovou skupinou umožňoval mnohem jednodušší a efektivnější komunikaci a implementaci projektových aktivit. Naopak v Praze 11 se jako zásadní překážky ukázaly jevy, které nebylo možné přímo ovlivnit, avšak i v tomto případě sehrála důležitou roli průběžná komunikace se zainteresovanými stranami, osobní kontakt a možnost nabízet za požadované aktivity incentiva, například finanční odměnu školám, které prošly vzděláváním v kurzu INEP, a bezplatné vzdělávací kurzy.

Role autorů | Všichni autoři pracovali na tvorbě článku.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- GRUENEWALD, Paul J., JOHNSON, Knowlton., SHAMBLEEN, Steven R., OGILVIE, Kristen A., COLLINS, David. Reducing Adolescent use of harmful legal products: Intermediate effects of a community prevention intervention. *Substance Use & Misuse*, 2009. 44:2080–2098.
- HAWKINS, J. David, CATALANO, Richard F. a ARTHUR, Michael W. Promoting science-based prevention in communities. *Addictive Behaviors* [online]. 2002, Vol. 27, no. 6, p. 951–976 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: DOI 10.1016/s0306-4603(02)00298-8.
- HANZLÍK, Kryštof. *Analýza systémů zajištění dostupnosti adiktologických služeb v České republice*. Praha: Úřad vlády České republiky, Odbor protidrogové politiky, Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky, 2018. ISBN: 978-80-7440-227-2.
- HRUŠKA, Lubor, FOLDYNOVÁ, Ivana, HRUŠKOVÁ, Andrea, KUBÁŇ, David. *Integrovaná strategie bezpečnosti města Orlová na období 2018–2030*. Analytická, návrhová a implementační část, 2018 [online]. Dostupné z: https://www.mesto-orlova.cz/soubory_texty_lo/26_2-integrovaná-strategie-bezpečnosti-m-sta-orlova-na-období-2018-2030-pdf.pdf.
- IPREV. *Koordinace primární prevence*. Interaktivní platforma podpory duševního zdraví a prevence rizikového chování [online], [cit. 2023-5-16] Dostupné z: <https://www.iprev.cz/pro-metodiky-kompetence-a-kvalifikace-osoby-metodika-na-skolach/>.
- MHMP. *Praha 11*. Magistrát hlavního města Prahy, 2023 [online] Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/mestske_casti/praha_11/index.html.
- MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 2., přepracované a doplněné vydání. Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze. Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1 © Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie.
- MIOVSKÝ, Michal et al. *Vývoj systému školské prevence rizikového chování: reflexe 20 let procesu budování národního systému v České republice (2000–2020)*. Národní on-line konference „Nelegální návykové látky 2021“. 2021 [online] Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/koordinace/II_05_Miovsky_Klinika-adiktologie_Vyvoj_systemu_skolske_prevence_rizikoveho_chovani.pdf.
- MIOVSKÝ, Michal, ČERNÍKOVÁ, Tereza, NOVÁKOVÁ, Elizabeth a GABRHĚLÍK, Roman. Developing and implementing a National Quality Assurance Policy and control policy in school-based prevention of risk behaviors: A case study. *Journal of Substance Use* [online]. 2022, 1–10 [cit. 2023-5-16]. Dostupné z: DOI 10.1080/14659891.2022.2082336.
- MPSV. Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006 [online]. Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006.
- MŠMT. Vyhláška č. 72/2005 Sb. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005 [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>
- MŠMT. Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2004 [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.
- MĚSTO ORLOVÁ. *Strategický plán rozvoje města Orlová na období 2017–2033*. Analytická část, 2017 [online]. Dostupné z: https://www.mesto-orlova.cz/soubory_texty_lo/1_1-sprm-orlova_analyticka-cast-pdf.pdf.
- STATUTÁRNÍ MĚSTO HAVÍŘOV. *Historie a současnost*, 2018 [online] Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/historie-soucasnost/historie-soucasnost>.
- STATUTÁRNÍ MĚSTO HAVÍŘOV. *Koncepce prevence kriminality na léta 2023–2027 v Havířově, 2022* [online]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/rozvoje-dokumenty/rozvoje-dokumenty/koncepce-prevence-kriminality>.
- STITH, Sandra, PRUITT, Irene, DEES, Jemeg, FRONCE, Michael, GREEN, Narkia, SOM, Anurag a LINKH, David. Implementing community-based prevention programming: A review of the literature. *The Journal of Primary Prevention* [online]. 2006, 27(6), 599–617 [cit. 2023-5-15]. Dostupné z: DOI 10.1007/s10935-006-0062-8.
- YANG, Shu-Lung, ROHRBACH, Louise Ann a DALEY, Dennis. Prevention, family, and community. *Journal of Food and Drug Analysis* [online]. 2013, 21(4) [cit. 2023-5-15]. Dostupné z: DOI 10.1016/j.jfda.2013.09.024.
- UNODC & WHO. *International standards on drug use prevention*. Second updated edition. 2018, Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime and the World Health Organization [online]. Dostupné z: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/substance-use/standards-180412.pdf?sfvrsn=a49fa11f_2&download=true.
- VANIŠOVÁ, Barbora. *Akční plán protidrogové politiky městské části Praha 11 na období 2023 až 2024*, 2022 [online]. Dostupné z: <https://www.praha11.cz/cs/mestska-cast/socialni-sluzby-a-zdravotnictvi/protidrogova-prevence/dokumenty-protidrogove-politiky-mc/akcni-plan-protidrogove-politiky-mestske-casti-praha-11-na-období-2023-2024.html>.